

بررسی برنامه درسی ملی ایران در ارتباط با مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه صاحب‌نظران

* محمد رحمان پور

E-mail: mohammad_33564@yahoo.com

** عصمت حسن پور

E-mail: farahmandreza16@gmail.com

*** احمد رضا نصر اصفهانی

E-mail: Arnasr@edu.ui.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۷/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۲/۱۸

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی برنامه درسی ملی ایران در ارتباط با مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه صاحب‌نظران انجام گرفت. این مطالعه مشتمل بر دو بخش بود. در بخش اول مضامین اقتصاد مقاومتی و اصول و مبانی برنامه درسی جمهوری اسلامی ایران مطالعه و در قالب مؤلفه‌های آن دسته‌بندی شد. سپس به منظور سنجش میزان ارتباط اصول و مبانی برنامه درسی ملی موجود با اقتصاد مقاومتی، با ۱۰ نفر از افراد صاحب‌نظر به صورت هدفمند مصاحبه به عمل آمد. سؤالات به صورت نیمه ساختاریافته تدوین شد و روایی آن مورد تأیید ۳ نفر متخصص قرار گرفت. یافته‌ها با روش مقوله‌بندی مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج حکایت از آن داشت که برنامه درسی ملی دارای دلالت‌هایی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی می‌باشد. برنامه درسی پیشنهادی نیز در قالب اهداف، محتوا، روش‌های آموزشی و روش‌های ارزشیابی ارائه گردید.

کلید واژه‌ها: اقتصاد مقاومتی، برنامه درسی ملی، ایران.

* دانشجوی دکتری مطالعات برنامه درسی دانشگاه اصفهان، مدرس دانشگاه پیام نور مریوان و سروآباد و دانشگاه

آزاد مریوان، نویسنده مسئول

** کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی آموزشی و عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور کرمان

*** استاد و عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

مقدمه

امروزه با ظهور مسایلی چون: پیدایش نسل دیجیتال، افزایش و تغییر انتظارات از نظام‌های آموزشی، شکاف قابلیت و انتظارات و آرمان‌ها، اهمیتی ویژه یافته و این ضرورت را ایجاد کرده است که باید برای تبدیل دارایی‌های انسانی به سرمایه، مداخله‌ای اصولی نمود و دگرگونی‌هایی در اندیشه و باور شهروندان ایجاد نمود که بیشتر این وظیفه برعهده نظام‌های آموزشی است (شاه‌طالبی و قپانچی، ۱۳۹۲: ۱۳۰). نظام تعلیم و تربیت هر قدر در انجام دادن این رسالت عمیق‌تر و اساسی‌تر عمل کند، به همان اندازه در دستیابی به اهداف عالی‌تر و ساختن افراد مطلوب جامعه موفق‌تر خواهد بود (ملکی، ۱۳۹۰: ۲۶). به این ترتیب، شهروندانی تربیت خواهند شد که ضمن احساس دلبستگی به میهن و سرزمین خود، اقتدارطلبی‌های ناموجه از سوی دولت‌ها را شناسایی و نقد می‌کنند و در صورت لزوم در برابر آن عملاً مقاومت می‌کنند (برخوردراری، جمشیدیان و لطف‌آبادی، ۱۳۸۷: ۳۱). یکی از این اقتدارطلبی‌ها و سیاست دولت‌ها در برابر سایر دولت‌ها، فشارها و تحریم‌های اقتصادی است که از آن به‌عنوان حربه‌ای برای ضربه زدن و وابسته نگهداشتن کشورها به خود استفاده می‌کنند. کشور ما نیز به دلیل داشتن قابلیت‌ها و ظرفیت‌های فکری، طبیعی و اقتصادی همواره با چنین مواجهه نابرابر و خصمانه‌ای روبرو بوده و هست.

بررسی زیاد لازم نیست تا متوجه شویم که در دوران جنگ تحمیلی نیز چنین مشکلی وجود داشته است. وضعیت شاخص اقتصادی در سال پایانی جنگ تحمیلی (۱۳۶۷) نشان می‌دهد که این شاخص‌ها به بحرانی‌ترین میزان خود در تمام سال‌های جنگ رسیده بود و وضعیت نامطلوب اقتصادی ناشی از فقدان الگوی اقتصاد مقاومتی بوده است؛ اما امروزه خوشبختانه زمینه تدوین و پیاده‌سازی الگوی اقتصاد مقاومتی برای کشوری مانند ایران با داشتن منابع فراوان، جمعیت زیاد، بازار بزرگ درون کشور و ارتباط‌های منطقه‌ای نسبتاً خوب فراهم است. تحولات جهانی نیز اقتضا می‌کند که جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان الهام‌بخش جهان اسلام الگویی موفق و مستقل از مدیریت اقتصادی را به نمایش بگذارد و وضعیت مطلوب اقتصادی را در اندازه شئون و عزت نفس مردم خود ایجاد کند (سیف، ۱۳۹۱: ۶ و ۷). بنابراین خود جمهوری اسلامی مکلف به نظریه‌پردازی و ابتکار و نوآوری و الگوسازی در عرصه‌های جدید اقتصادی است (تراب‌زاده جهرمی، سجادیه و سمیعی‌نسب، ۱۳۹۲: ۳۵).

یکی از ابتکارات و روش‌های رسیدن به چنین غایتی، پرورش و آموزش شهروندان و متخصصان در حوزه‌های گوناگون به‌ویژه اقتصادی است که بتوانند با داشتن قابلیت‌های لازم، رسیدن به این مهم را جامعه عمل ببوشانند. دولت و نظام آموزشی به واسطه نوآوری و تأکید خاص به مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در برنامه‌های درسی و گنجاندن آنها در اهداف، محتوا، و روش‌های آموزشی هماهنگ و همخوان، خود می‌تواند نقش بسیار مهم و برجسته‌ای در این راستا بازی کند. از این‌رو، پژوهش حاضر، ضمن تحلیل مؤلفه‌ها و ابعاد اقتصاد مقاومتی به‌ویژه از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی، به بررسی میزان رابطه و همپوشی مبانی و اصول برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی می‌پردازد. به عبارت دیگر، هدف پژوهش آن است تا مشخص سازد که مبانی و اصول برنامه درسی ملی موجود تا چه اندازه می‌تواند به مضامین اقتصاد مقاومتی جامعه عمل ببوشاند و چه مضامینی را پوشش نمی‌دهد. پیشنهاد برنامه درسی مناسب در راستای تحقق هر چه بیشتر مضامین آن، از جمله اهداف دیگر این پژوهش است.

چارچوب مفهومی تحقیق

مفهوم *اقتصاد مقاومتی* در سطح بین‌المللی، مفاهیم و تعریف‌های گوناگونی را به خود اختصاص داده است و اصطلاح‌های مترادفی برای آن تعریف شده است، برای مثال، بریگاگیلو و همکاران (۲۰۰۸) از اصطلاحی به نام «فنزیت اقتصادی» برای اشاره به توان سیاست ساخته یک اقتصاد برای بهبود (یا انطباق با) آثار شوک‌های برون‌زای مخالف استفاده کرده است. این اصطلاح با تعریفی که از آن شده، نزدیکترین مفهوم به «اقتصاد مقاومتی» در ادبیات رایج کشور ماست.

بریگاگیلو و استفان (۲۰۱۱) بیان می‌دارد که اصطلاح فنزیت اقتصادی به دو مفهوم به‌کار می‌رود: اول، توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوک‌های اقتصادی تخریب‌کننده خارجی؛ دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوک‌ها. توانایی ایستادن در برابر شوک‌ها هنگامی متصور است که شوک‌ها یا خنثی یا ناچیز باشد. هم‌چنین این نوع فنزیت هنگامی که ممکن است اقتصاد از مکانیسم‌هایی برخوردار باشد که آثار شوک‌ها را کاهش دهد، با عنوان «جذب شوک» آورده می‌شود. برای مثال، وجود بازاری انعطاف‌پذیر، می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای جذب شوک‌ها عمل کند (ص ۵). به‌طور کلی، فنزیت اقتصادی به توان یک سیستم برای بهبود از شوکی پایدار گفته می‌شود (رز،

۲۰۰۸). به نظر نگارنده، اقتصاد مقاومتی عبارت است از: توان یک کشور برای مقابله با فشارهای اقتصادی تحمیل شده از سوی کشورها دیگر و یا مقابله با شرایط به وجود آمده در سطح بین‌المللی که رشد اقتصادی را با مشکل مواجه ساخته است. چنین توانی باید با تأکید بر ظرفیت‌ها و قابلیت‌های درونی باشد و ضمن کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد، رشد اقتصادی موجود همچنان محفوظ بماند و ادامه یابد. این مفهوم با آنچه در برخی کشورها مانند اسپانیا، یونان، پرتغال و تا اندازه‌ای ایتالیا، از آن به‌عنوان ریاضت اقتصادی نام برده می‌شود تفاوت زیادی دارد. در مفهوم اخیر کشورهای مذکور سیاست کمتر مصرف کردن و افزایش مالیات‌ها را در پیش گرفته‌اند تا از این طریق بتوانند وام‌های کلان اخذ شده از کمیسیون‌های اروپایی را بازپرداخت کنند. در این شرایط به شدت تحت فشار قرار گرفته و نخواهند توانست برای مدت طولانی دوام بیاورند. اما اقتصاد مقاومتی در کشور ما و طبق آنچه مقام معظم رهبری بر آن تأکید دارند، معنای دیگری از آن استنباط می‌شود. اقتصاد مقاومتی، به معنای درست مصرف کردن به منظور رفاه اجتماعی است که از طریق تکیه بر توانمندی‌های داخلی - و نه خارجی - و با اتکا به ارزش‌های اسلامی، تحقق می‌یابد. یکی از زمینه‌های بسیار مهمی که می‌توان به آن اتکا کرد، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران است. برنامه درسی همواره مهم‌ترین عنصر هر نظام آموزشی به شمار می‌رود (رحمان‌پور و نصر، ۱۳۹۲: ۱۲۹). برنامه‌ریزی درسی که غالباً با طراحی برنامه درسی و طراحی دروس مترادف گرفته می‌شود، عبارت است از مطالعه و تدوین اهداف، محتوا، اجرا و ارزشیابی یک نظام آموزشی (ریچاردز و اشمیت، ۲۰۰۴: ۸۷). برنامه‌ریزی درسی شامل سازماندهی یک سلسله فعالیت‌های یاددهی و یادگیری با هدف ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار یادگیرنده و ارزشیابی میزان تحقق این تغییرات است (یارمحمدیان، ۱۳۹۲: ۱۶). لذا هنگام بحث در مورد برنامه درسی به طرح‌ریزی اهداف، محتوا، روش‌های اجرایی و ارزشیابی نتایج آموزشی اشاره داریم (جانسون، ۲۰۱۰: ۳۰۲). این امر در واقع به عناصر برنامه درسی مربوط است که در طول تاریخ برنامه درسی توسط صاحب‌نظران این حوزه به چالش کشیده شده است. تایلر (۱۹۴۹) عناصر برنامه درسی را شامل: هدف‌ها و مقاصد، تجربه‌های یادگیری، سازماندهی و ارزشیابی. زایس (۱۹۷۶) آن را شامل هدف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری و روش‌های ارزشیابی را از اجزای برنامه درسی، و آیزنر (۱۹۸۵) آن را دربرگیرنده هدف، محتوی، انواع فرصت‌های یادگیری، سازماندهی محتوا، روش ارائه و پاسخ و

ارزشیابی می‌داند. هیلداتابا (۱۹۶۲) عناصر چهارگانه تایلر را به هفت عنصر: نیازها، هدف، محتوا، سازماندهی محتوا، تجارب یادگیری، سازماندهی تجارب یادگیری و ارزشیابی گسترش داد (حسینی، ۱۳۸۸: ۶۹). کلاین (۱۹۹۱) عناصر تشکیل دهنده برنامه درسی را شامل اهداف، محتوا، راهبردهای یاددهی - یادگیری، مواد و منابع، فعالیت‌های یادگیری فراگیران، روش‌های ارزشیابی، گروه‌بندی فراگیران، زمان و فضا می‌داند (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۹: ۱۶۰). رایج‌ترین دیدگاه در این زمینه، سند برنامه درسی یا یک برنامه درسی خاص را دربردارنده تصمیم در خصوص چهار عنصر هدف‌ها، محتوا، روش و ارزشیابی قلمداد می‌کند (مهرمحمدی، ۱۳۸۹: ۴۲). در سطح آموزش و پرورش، تدوین «برنامه درسی ملی» (۱۳۸۹-۱۳۸۴) را می‌توان مورد توجه قرار داد. مهم‌ترین سند حوزه برنامه درسی کشور و به تعبیر دست‌اندرکاران آن، قانون اساسی برنامه درسی (مهرمحمدی، ۱۳۹۲: ۴۹) در این برنامه درسی، به‌ویژه در نگاشت سوم آن (۱۳۸۸)، به نیازهای توسعه‌ای کشور توجه خاصی شده است (موسی‌پور و صابری، ۱۳۸۹: ۶۹).

چارچوب تحلیل سؤالات پژوهشی

در این بخش، به منظور تحلیل بهتر سؤالات پژوهشی و برجسته ساختن نحوه و میزان رابطه و هم‌پوشی برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی، مضامین و نشانگرهای هر دو سند در قالب جدول‌هایی دسته‌بندی و ارائه شود تا چارچوب تحلیل مشخص شود. ایده اقتصاد مقاومتی که اول بار از جانب رهبر معظم انقلاب مطرح شد، دارای چهار مؤلفه مهم است. این مؤلفه‌ها و مضامین آنها را می‌توان در قالب جدول زیر خلاصه کرد:

جدول شماره ۱: مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی و مضامین آنها

مؤلفه‌ها	مفهوم اقتصاد مقاومتی	کارویژه‌های اقتصاد مقاومتی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی
مضامین	حفظ روند رو به رشد اقتصادی حتی در شرایط فشار - کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد -	ایجاد مقاومت اقتصادی در برابر فشارها - تضمین رشد اقتصادی در شرایط جنگ اقتصادی دشمن	استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی - مردمی کردن اقتصاد - تحول در شرایط اقتصاد از طریق اجرای سیاست‌های اصل ۴۴ - توانمندسازی بخش خصوصی - کاهش وابستگی به نفت - جایگزینی درآمدهای نفتی با	وجود امکانات و ثروت داخلی - مردم خوب - منابع مالی موجود - منابع انسانی موجود و ملت جوان - عدم بدهکاری

جهانی - محوریت تفکر دینی و جهت‌گیری دینی و اسلامی در حرکت کشور - وجود مستولان معتقد به مبانی اسلام و انقلاب - امید به توفیق الهی برای دستیابی به پیشرفت محسوس و عدالت چشم‌گیر	غیرنفتی - بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر مبنای دانش - حمایت از تولید ملی - فعال کردن واحدهای تولیدی کوچک و متوسط - تعادل در مصرف و مدیریت مصرف - مبارزه با مفسد اقتصادی - مدیریت درست منابع ارزی - مدیریت مصرف و فرهنگ‌سازی برای جلوگیری از اسراف - استفاده حداکثری از زمان و منابع و امکانات - حرکت بر اساس برنامه و پرهیز از تصمیم‌های خلق‌الساعه - صیانت از وحدت و همبستگی	- ممانعت از ایجاد اختلال در رفاه عمومی - جلوگیری از بیکاری عوامل تولید و ایجاد شرایط اشتغال کامل - حل مشکلات مردم - دلگرمی مردم به نظام اسلامی	آسیب‌دیدگی و اختلال کمتر در مقابل ترفندهای دشمنان
--	--	--	--

اطلاعات جدول نشان می‌دهد که تحقق اقتصاد مقاومتی مستلزم سه مؤلفه مهم است. آنچه به‌کارگیری این سه مؤلفه را قرین موفقیت می‌سازد، درک مفهوم اقتصاد مقاومتی مطابق آنچه که مقام معظم رهبری فرمودند، است. مفهوم اقتصاد مقاومتی، هم به مقابله با فشارها اشاره دارد، هم به کاهش آسیب‌ها و هم حفظ روند روبه رشد اقتصادی. بر این اساس، کارویژه‌های اقتصادی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی و ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی، باید در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی به معنا و مفهوم بیان شده، به‌کار گرفته و سازماندهی شوند. در دسته‌بندی دیگر، مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی را می‌توان به دو مؤلفه مهم تقسیم کرد که در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی نقش بسیار مهمی دارند. مضامین این دو مؤلفه در جدول ۲ نشان داده شده است.

اطلاعات جدول نشان می‌دهد که تحقق اقتصاد مقاومتی در گرو اتخاذ استراتژی‌های خاصی است که مشارکت همه اقشار و همکاری دولت و ملت و بنگاه‌های اقتصادی کوچک و بزرگ را می‌طلبد. این امر با فراهم بودن زیرساخت‌هایی امکان‌پذیر است که در ابعاد فرهنگی، سیاسی - اجتماعی و تولید ملی قابل بررسی است. استراتژی‌های اقتصادی ضمن مقابله با تحریم‌ها و سیاست‌های سایر کشورها، به دنبال ترویج و گسترش تولید ملی با اتکاء به نیروها و امکانات بومی است. در این راستا لزوم توسعه کارآفرینی و اقتصاد دانش بنیان با داشتن برنامه‌ریزی جهادی، شایان توجه ویژه دست‌اندرکاران است. زیرساخت‌های اقتصاد مقاومتی نیز با فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی

شفاف، و با ترویج و استحکام معنویت و ایمان در بین همه دست‌اندرکاران و مردم، در راستای رفع موانع و ایجاد شرایط لازم و مساعد، عمل می‌کند.

جدول شماره ۲: مؤلفه‌ها و مضامین اقتصاد مقاومتی

مؤلفه‌ها		مضامین
استراتژی‌های اقتصادی	جنگ نامتقارن اقتصادی	رصد و پایش سیاست‌ها، ابزارها و تاکتیک‌های دشمن
		پدافندهای دشمن
		پدافند در مقابل دشمن
	تأمین نظری و عملی بازوی اقتصاد مقاومتی	
	اقتصاد کارآفرینی	
	حمایت از کار و سرمایه ایرانی	حفظ ارزش نیروی کار
		نگاه صحیح به کار و کارگر و کارآفرین
		پرورش نیروی جهادی
		سیاست استغنای داخلی
	مردمی‌سازی اقتصاد	حمایت از سرمایه و ثروت‌آفرینی
		نقش‌آفرینی بخش خصوصی
		الزام همکاری دوجانبه مردم و مسئولان
	ارتقاء تولید ملی	اطلاع‌رسانی و نقد وضعیت موجود اقتصاد ملی
		مفهوم‌پردازی متناسب
		تولید ارزش افزوده
	راهبردهای ارتقاء تولید ملی	
	مدیریت مصرف و جلوگیری از اسراف	
	جهاد اقتصادی	مفهوم‌پردازی جهاد و روحیه جهادی
		برنامه‌ریزی جهاد اقتصادی
		ارکان حرکت جهادی
توزیع عادلانه، هوشمندانه و هدفمند منابع و ثروت		
قطع وابستگی به نفت		
نگاه بلند مدت به صادرات و مدیریت واردات		
اقتصاد دانش بنیان اقتدارآفرین		
زیرساخت‌های اقتصاد مقاومتی	زیرساخت فرهنگی	فرهنگ‌سازی ویژگی‌های نیروی جهادی در فرهنگ عمومی
		آگاه‌سازی و گفتمان‌پیرامون اولویت‌های اقتصادی توسط نهادهای فرهنگی - رسانه‌ای
		شفافیت و عدالت در اطلاع‌رسانی
	فرهنگ‌سازی مصرف	
استحکام معنویت و روح ایمان و تدین در جامعه		

اعتماد مسئولان به جوانان و بسترسازی برای ورود آنان به عرصه‌های کلان کار و پیشرفت	زیرساخت	سیاسی - اجتماعی
حفظ اتحاد و انسجام ملی		
دوری کشور و افکار عمومی از مسائل حاشیه‌ای		
رفع موانع تحقق تولید ملی	زیرساخت	تحقق تولید ملی
مبارزه با مفاسد اقتصادی		
قانون‌گذاری حمایتی		
فرهنگ‌سازی در حوزه تولید و مصرف داخلی		
ایجاد احساس امنیت		

برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران بر پایه دین‌محوری و هویت ملی بنا نهاده شده است. با محور قرار دادن نقش فراگیری و معلم، در پی ایجاد تغییرات در همه ابعاد فراگیران با جلب مشارکت همه دست‌اندرکاران و به‌ویژه خانواده‌هاست. لذا در برنامه درسی ملی کشور ما تأکید خاصی بر مشارکت و تعامل جمعی در راستای یکپارچگی و تطابق انجام می‌گیرد. اصول برنامه درسی ملی به همراه مضامین آن که از سند برنامه درسی ملی مستخرج شده در جدول زیر آمده است:

جدول شماره ۳: اصول برنامه درسی ملی و مضامین آن

مضامین	اصول
اصول توحیدی - ارزش‌های اسلام ناب محمدی (ص)	دین‌محوری
تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی - فرهنگ و تمدن اسلام و ایران - ارزش‌های انقلاب اسلامی - میهن‌دوستی - وحدت و انسجام فرهنگی - استقلال ملی - همبستگی اسلامی	تقویت هویت ملی
نفس فعال، داوطلبانه و آگاهانه فراگیر - تقویت و توسعه روحیه پرسشگری - پژوهشگری - خلاقیت و کارآفرینی	اعتبار نقش یادگیرنده
غنی‌سازی محیط یادگیری - فعال‌سازی دانش‌آموزان - ارتقاء صلاحیت‌های اعتقادی، اخلاقی، حرفه‌ای و تخصصی	اعتبار نقش مرجعیت معلم
تقویت بنیان خانواده - تحکیم مناسبات خانوادگی - صلح رحم - کسب شایستگی‌ها برای مدیریت خانواده - تعمیق آداب و سبک زندگی اسلامی - ایرانی فراگیران	اعتبار نقش پایه‌ای خانواده
تأکید بر نیازهای گوناگون فراگیران و جامعه در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی در کلیه ساحت‌های تعلیم و تربیت	جامعیت
تأکید بر ویژگی‌های مشترک - توجه به تفاوت‌های ناشی از محیط زندگی (شهری، روستایی، عشایری، فرهنگی و جغرافیایی)، جنسیتی و فردی فراگیران (استعدادها، توانایی‌ها، نیازها و علایق) - برخورداری از انعطاف	توجه به تفاوت‌ها
پرهیز از افراط و رعایت تناسب و توازن در توجه به ساحت‌های تعلیم و تربیت، هدف و محتوا - بهره‌گیری از روش‌های متفاوت در طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی	تعادل

یادگیری مادام‌العمر	کسب شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم برای استمرار و معنادار شدن یادگیری و پیوستگی تجارب یادگیری در زندگی برای فراگیران
جلب مشارکت و تعامل	مشارکت و تعامل مؤثر معلمان، فراگیران، خانواده‌ها و گروه‌های دیگر ذی‌نفع، ذی‌ربط و ذی‌صلاح در طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها
یکپارچگی و فراگیری	طراحی و تدوین برنامه درسی یکپارچه برای همه فراگیران (عادی، دارای نیازهای ویژه و استعدادهای درخشان) - رعایت انعطاف‌پذیری و تطابق با نیازها و استعدادهای خاص

برنامه درسی ملی هم‌چنین مبانی زیادی دارد که در قالب چند دسته کلی طبقه‌بندی شده است. این مبانی شامل مبانی هستی‌شناختی، انسان‌شناختی، معرفت‌شناختی، ارزش‌شناختی، دینی، اجتماعی و روان‌شناختی می‌باشد که در این قسمت به مهم‌ترین مضامین آنها اشاره می‌شود:

جدول شماره ۴: مبانی برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران و مضامین آنها

مبانی	مضامین
هستی‌شناسی	خداوند مبدأ و غایت هستی است - هستی واقعیت دارد - نظام آفرینش از شعور، قانونمندی، هدفمندی و هماهنگی برخوردار است - جهان طبیعت در حال شدن و دگرگونی و حرکت مداوم است - نظام آفرینش به طبیعت خلاصه نمی‌شود.
انسان‌شناختی	حقیقت انسان، روح اوست و کمال و جاودانگی آدمی به کمال روح او مربوط است - انسان‌ها در آفرینش از کرامت الهی و شأن یکسان برخوردارند - انسان موجودی صاحب اختیار در سرنوشت خویش است - وجود انسان همواره در حال شدن، حرکت و دگرگونی است - انسانی موجودی دارای استعدادهای متنوع و قابل رشد مداوم است - انسان موجودی اجتماعی، تأثیرپذیر و تأثیرگذار بر آن است - انسان در برابر خداوند و دیگران مسئولیت دارد - انسان موجودی است یادگیرنده، تربیت‌پذیر و برخوردار از ظرفیت‌های نامتناهی رشدیابندگی - موانع اصلی حرکت متعالی انسان عبارتند از: نفس اماره، دنیاطلبی و شیطان
معرفت‌شناختی	انسان در شناخت هستی و درک موقعیت خود و دیگران در آن توانایی دارد - منابع شناخت متعدد است و شامل وحی، عقل، قلب و تجربه (جامعه، تاریخ و طبیعت) است - انسان هم در مقام نظر و هم عمل، توانایی تعقل دارد - شناخت آدمی به موانعی از قبیل هوای نفس و خودباختگی در برابر بزرگان و قدرت‌ها همراه است.
ارزش‌شناسی	ارزش‌های مرتبط با خود
	ارزش‌های مرتبط با خانواده
	عمل مبتنی بر ایمان و تفکر - فعالیت و تلاش و پرهیز از بیکاری - پرهیز از اسراف و زیاده‌خواهی - حفظ عزت نفس و کرامت انسانی - رعایت توازن بین درآمد و هزینه و صبر در امور. احترام، احسان و مهرورزی به والدین و اعضای خانواده - مشورت و تجربه از تجارب بزرگتران - توجه به حقوق همسر و فرزندان.

ارزش‌های مرتبط با جامعه و کشور	ترجیح منافع جمعی بر فردی و منافع ملی بر منافع حزبی و گروهی - احترام به قانون و قانون‌مداری - توجه به آزادی مسئولانه و عدالت اجتماعی - همکاری، تعاون و مشارکت اجتماعی - التزام عملی به نظام جمهوری اسلامی ایران و تلاش در تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی - ارتقاء جایگاه علمی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و معنوی ایران در عرصه بین‌الملل.
ارزش‌های مرتبط با جامعه جهانی	احترام به حقوق انسان‌ها - مبارزه با استکبار جهانی و صهیونیسم بین‌الملل - احترام به پیمان‌های معتبر جهانی - حضور فعال در عرصه‌های جهانی بر اساس عزت ملی و عدالت - تلاش در جهت حل مشکلات جهانی از قبیل روابط ظالمانه، فقر، بیماری و تبعیض.
ارزش‌های مرتبط با طبیعت	رعایت موازین اخلاقی در ارتباط با طبیعت - احساس مسئولیت در برابر پدیده‌ها - کمک به حفاظت و توسعه زیست بوم شهری، روستایی و محیط طبیعی - کشف قابلیت‌های طبیعت و بهره‌برداری عاقلانه و مسئولانه از منابع و مواهب طبیعی.
جامعه‌شناختی	توان انسان برای هدایت و دخل و تصرف در مؤلفه‌های تحولات اجتماعی - همسویی و هماهنگی جامعه با نظام قانون‌مند هستی - ایجاد رابطه تعاملی با جامعه و استعلای فردی و اجتماعی - تربیت افرادی جامعه‌پذیر و اصلاح‌هنجارهای نامطلوب در جامعه - پاسخگویی برنامه درسی به نیازهای متنوع اجتماعی و فرهنگ‌های مختلف - پیشگیری از بازتولید نابرابری‌های اجتماعی - پاسداری از فراگیران در مقابله با هرگونه هجوم هویتی و فرهنگی.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، برنامه درسی ملی به لحاظ مبانی، از غنای مطلوبی برخوردار است. به گونه‌ای که هم مبانی اسلامی و دینی در آن ملحوظ شده است و هم مبانی اجتماعی و انسان‌شناختی. این مبانی، رسالت و جهت برنامه‌های درسی را تعیین می‌کنند و نقش مهمی در ارتقاء و تعالی همه جانبه افراد و کشور دارد. البته برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، به لحاظ حوزه‌های تربیت و یادگیری و شایستگی‌های پایه، دارای مضامین و دلالت‌های مطلوبی برای پیشرفت و رشد دارد که نباید مورد غفلت قرار گیرند.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ نوع در زمره تحقیق‌های کیفی قرار می‌گیرد که با استفاده از دو روش تحلیل محتوای اسنادی و انجام مصاحبه کیفی انجام می‌گیرد. بر این اساس، ابتدا منابع و اسناد بالادستی (برنامه درسی ملی و اسناد مرتبط با اقتصاد مقاومتی) مطالعه و مضامین آن به صورت مؤلفه‌های اصلی و نشانگرهای آنها در قالب جدول‌هایی دسته‌بندی و مقوله‌بندی شد. در نهایت، اطلاعات به دست آمده در قالب سؤال‌های

پژوهشی مورد تحلیل قرار گرفت. چارچوب تحلیل در بخش اقتصاد مقاومتی، دسته‌بندی‌های حاصل از بیانات مقام معظم رهبری و در بخش برنامه درسی ملی نیز، اصول و مبانی گنجانده شده در آن بود. تحلیل‌های انجام گرفته در این پژوهش براساس میزان رابطه و همپوشی نشانگرهای اصول و مبانی برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی انجام گرفت. در بخش بعدی نیز به صورت هدفمند با ۱۰ نفر صاحب‌نظر حوزه مورد نظر مصاحبه به عمل آمد. ملاک انتخاب این افراد، مطالعه و پژوهش‌هایی بود که آنان در رابطه با برنامه درسی ملی و اقتصاد مقاومتی انجام داده بودند. مصاحبه‌ها به صورت نیمه‌ساختار یافته که ترکیبی از عمق و انسجام بود، انجام شد. داده‌های حاصل از این بخش به صورت تفسیری تحلیل و در قالب جدولی خلاصه و ارائه شدند.

یافته‌ها

در این بخش، تحلیل‌های حاصل از انجام پژوهش ارائه می‌شود. به منظور سهولت انجام کار، تحلیل‌ها به تفکیک سؤال‌های پژوهشی و در قالب جدول‌های جداگانه تبیین می‌شود.

سؤال اول: کدام مؤلفه‌ها و مضامین اصول برنامه درسی ملی موجود با مضامین

اقتصاد مقاومتی رابطه و همپوشی دارند؟

جدول شماره ۵: ارتباط اصول برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی		اصول برنامه درسی	
مضامین	مؤلفه	مضامین	اصل
استحکام معنویت و روح ایمان و تدین در جامعه	زیرساخت فرهنگی	ارزش‌های اسلامی	دین محوری
محوریت تفکر دینی و اسلامی	ظرفیت‌های موجود کشور برای اقتصاد مقاومتی		
دلگرمی مردم به نظام اسلامی	کارویژه‌های اقتصادی	وحدت و انسجام فرهنگی	تولید ملی
حفظ اتحاد و انسجام ملی	زیرساخت‌های سیاسی - اجتماعی		
الزام همکاری دوجانبه مردم و مسئولان	استراتژی‌های اقتصادی (مردمی‌سازی اقتصاد)		
سیاست استغنائی داخلی	استراتژی‌های اقتصادی (حمایت از کار و سرمایه ایرانی)		
فرهنگ سازی در حوزه تولید و مصرف داخلی	زیرساخت تحقق تولید ملی	استقلال ملی	
حمایت از تولید ملی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی		

استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی - صیانت از وحدت و همبستگی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	همبستگی اسلامی	
اعتماد مسئولان به جوانان و بسترسازی برای ورود آنان به عرصه‌های کار	زیرساخت سیاسی - اجتماعی	نقش فعال، داوطلبانه و آگاهانه	یادگیرنده
بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر مبنای دانش	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	تأکید بر نیازهای فراگیران و جامعه در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی در ساحت‌های تعلیم و تربیت	تربیت
اقتصاد دانش بنیان	استراتژی‌های اقتصادی		

اطلاعات جدول نشان می‌دهد که اصول برنامه درسی ملی با بسیاری از مضامین اقتصاد مقاومتی ارتباط دارد. برنامه درسی ملی در ابعاد دین‌محوری، تقویت هویت ملی، اعتبار نقش یادگیرنده و جامعیت، دارای دلالت‌ها و الزاماتی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی است. به عبارت دیگر، آنچه در برنامه درسی ملی در قالب اصول مورد تأکید است، می‌تواند مضامین و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی را تحقق بخشد.

سؤال دوم: کدام مؤلفه‌ها و مضامین مبانی برنامه درسی ملی موجود با مضامین اقتصاد مقاومتی رابطه و همپوشی دارند؟

جدول شماره ۶: ارتباط مبانی برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی		مبانی برنامه درسی	
مضامین	مؤلفه	مضامین	مؤلفه
نگاه صحیح به کار و کارگر و کارآفرین	استراتژی‌های اقتصادی (حمایت از کار و سرمایه ایرانی)	انسان‌ها در آفرینش از کرامت الهی و شأن یکسان برخوردارند	انسان‌شناختی
وجود مسئولان معتقد به مبانی اسلام و انقلاب	ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی	مسئول بودن انسان در برابر خداوند و مردم	
اعتماد مسئولان به جوانان و بسترسازی برای ورود آنان به عرصه‌های کار	زیرساخت فرهنگی	انسانی موجودی تأثیرگذار و اجتماعی	

تأمین نظری و عملی بازوی اقتصاد مقاومتی	استراتژی‌های اقتصادی	انسان در مقام نظر و عمل توانایی تعقل دارد	معرفت‌شناختی
ایجاد مقاومت اقتصادی در مقابل دشمن	کارویژه‌های اقتصادی	شناخت آدم به خودباختگی در برابر بزرگان و قدرت‌ها همراه است	
پدافند در مقابل دشمن	استراتژی‌های اقتصادی		
محوریت تفکر دینی در حرکت کشور	ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی	عمل مبتنی بر تفکر و ایمان	ارزش‌های خود ارزش‌شناختی
جلوگیری از بیکاری و ایجاد اشتغال کامل	کارویژه‌های اقتصاد مقاومتی	فعالیت و پرهیز از بیکاری	
اقتصاد کارآفرینی - حفظ ارزش نیروی کار	استراتژی‌های اقتصادی مقاومتی		
فرهنگ‌سازی برای جلوگیری از اسراف - استفاده حداکثر از زمان و منابع	شرایط و الزامات اقتصادی	پرهیز از اسراف	
مدیریت مصرف و جلوگیری از اسراف	استراتژی‌های اقتصادی		
ممانعت از ایجاد اختلال در رفاه عمومی - حل مشکلات مردم	کارویژه‌های اقتصاد مقاومتی	حفظ عزت نفس و کرامت	
نگاه صحیح به کارگر و کارآفرین	استراتژی‌های اقتصادی		
تعادل در مصرف - مدیریت درست منابع ارزی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	رعایت توازن بین درآمد و هزینه	
ایجاد احساس امنیت ملی	زیرساخت تحقق تولید ملی	ترجیح منافع ملی بر حزبی	
مبارزه با مفاسد اقتصادی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی و زیرساخت تحقق تولید ملی	احترام به قانون و قانون‌مداری	
توزیه عادلانه منابع و ثروت - اطلاع‌رسانی و نقد وضعیت موجود اقتصاد ملی	استراتژی‌های اقتصادی	توجه به آزادی مسئولانه و عدالت اجتماعی	ارزش‌های جامعه و کشور

آگاه‌سازی و گفت‌وگو پیرامون اولویت‌های اقتصادی توسط نهادهای فرهنگی	زیرساخت فرهنگی	همکاری، تعاون و مشارکت اجتماعی	
استفاده از همه ظرفیت‌های مردمی و دولتی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی		
رصد و پایش سیاست‌ها، ابزارها و تکنیک‌های دشمن	استراتژی‌های اقتصادی	مبارزه با استکبار جهانی	ارزش‌های جامعه جهانی
ایجاد مقاومت اقتصادی در برابر فشارها	کارویژه‌های اقتصادی		
کاهش وابستگی به نفت - جایگزینی درآمدهای نفتی با غیرنفتی	شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی	کشف قابلیت‌های طبیعت و بهره‌وری عاقلانه و مسئولانه از آن	ارزش‌های طبیعت
وجود منابع و ثروت داخلی	ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی		
توزیع عادلانه و هدفمند منابع و ثروت	استراتژی‌های اقتصادی	پیشگیری از بازتولید نارابری‌های اجتماعی	جامعه‌شناختی

اطلاعات جدول مؤید آن است که برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران در بعد مبانی نیز دلالت‌ها و الزاماتی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی دارد. براساس اطلاعات جدول می‌توان گفت که برنامه درسی ملی، هم برای مقابله با فشارهای خارجی دارای رهنمود است و هم بر مقابله با نابرابری‌ها و لزوم عدالت در توزیع امکانات و ثروت در داخل کشور، تأکید دارد. این برنامه درسی، عمل توأم با تفکر و ایمان را جایز و بیکاری را منع می‌کند و ضمن اهمیت دادن به مشارکت و تعاون در امور، استفاده درست از منابع و مواهب الهی را پیشنهاد می‌دهد.

سؤال سوم: مضامین برنامه درسی پیشنهادی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی

چيست؟

در این قسمت براساس نتایج اطلاعات به دست آمده از مصاحبه‌های انجام گرفته با صاحب‌نظران می‌توان یک برنامه درسی مطلوب و خاص برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی پیشنهاد داد. این نوع برنامه درسی مشتمل بر آن دسته از اهداف، محتوا، روش‌های آموزشی و ارزشیابی است که تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی را قرین موفقیت می‌سازد. لازم به ذکر است، از آنجاکه برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی

ایران برای مقاطع ابتدایی و متوسطه است، برنامه درسی پیشنهادی نیز برای مقاطع مذکور بوده و می‌تواند در قالب مبحث‌ها و فصولی از دروس و واحدهای درسی آنها و نه لزوماً به‌عنوان واحدها و دروس مستقل ارائه شود.

جدول شماره ۷: برنامه درسی مطلوب پیشنهادی اقتصاد مقاومتی

برنامه درسی پیشنهادی			
اهداف	محتوا	روش‌های آموزشی	روش‌های ارزشیابی
دستیابی به رتبه بالای اقتصادی در منطقه و جهان - دستیابی به حداکثر تولید داخلی و بهره‌گیری درست و مطلوب از منابع خدادادی و طبیعی - افزایش صادرات غیرنفتی و کاهش واردات و وابستگی به سایر کشورها	تأکید بر محتوای تخصصی و عمومی در راستای تأکید بر اقتصاد دانش بنیان و بومی. محتوای عمومی: دروس و متون دینی با مضمون لزوم بهره‌گیری درست از منابع - جلوگیری از اسراف - اهمیت کار و منع بیکاری - قناعت - عدالت و مبارزه با زورگویی و استکبار، دروس مرتبط با مهارت‌های زندگی، دروس مرتبط با آموزش شهروندی از جمله مهارت‌های تفکر انتقادی و یادگیری مادام‌العمر و سواد اطلاعاتی. محتوای تخصصی: اقتصاد، کارآفرینی، فن‌آوری اطلاعات، برنامه‌ریزی، مدیریت، محیط زیست	ترکیبی از روش‌های مستقیم و غیرمستقیم. روش سخنرانی، بحث، گردش علمی، اکتشاف هدایت شده، کاوشگری	ترکیبی از روش‌های عینی و ذهنی. آزمون‌های کتبی، آزمون شفاهی و بازپاسخ، پروژه‌های فردی و گروهی، آزمون‌های عملکردی

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، برنامه درسی پیشنهادی در راستای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی در سطح آموزش و پرورش چهار مؤلفه مهم دارد. در بعد اهداف تأکید اصلی بر دستیابی کشور به رتبه بالای اقتصادی در سطح بین‌المللی و کاهش وابستگی به سایر کشورهاست. دستیابی به چنین هدفی، مستلزم محتوای عمومی و تخصصی است که فراگیران را با دانش، توانش و نگرش‌هایی مجهز کند که ضمن کسب اطلاعات لازم در حوزه اقتصاد، اهمیت آن را به‌ویژه در شرایط بحرانی درک کنند و نقش خود و جامعه را در قبال سیاست‌های خصمانه دشمن درک کنند و برای تحقق اهداف اقتصادی خود با اتکاء به آموزه‌های اسلامی، تلاش کنند. در این راستا وظیفه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش نیز فراهم ساختن امکانات لازم و به‌کارگیری معلمان و مربیان است که به انواع روش‌های آموزشی و پژوهشی و روش‌های متنوع ارزشیابی از فراگیران آگاهی داشته باشند و در عمل به‌کار گیرند.

بحث و نتیجه گیری

براساس آنچه در این نوشتار مورد تحلیل قرار گرفت می توان اظهار داشت که اقتصاد مقاومتی همواره یکی از دغدغه های کشورهای جهان است. جمهوری اسلامی ایران که به دلیل داشتن منابع انسانی، مالی و طبیعی، از دیرباز مورد طمع کشورهای غربی و منفعت طلب بوده است، تحت تحریم های سخت و خصمانه قرار گرفته و لزوم مقابله با آن به یک ضرورت همگانی (دولت و ملت) در کلیه زمینه ها و سطوح تبدیل شده است. آموزش و پرورش به عنوان اساس و زیربنای توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هر جامعه ای قلمداد می شود و می توان آن را صنعت رشد دانست. نظام آموزشی از طریق برنامه های درسی تأثیر مستقیمی بر زمینه های گوناگون می گذارند. از این رو هر کشوری به دنبال تدوین برنامه های درسی ملی به منظور تأثیرگذاری مطلوب در مخاطبان خود در راستای اهداف ملی و هویتی هستند. اقتصاد مقاومتی یکی از زمینه هایی است که مضامین و مؤلفه های آن می تواند در برنامه درسی ملی مورد تأکید و توجه قرار گیرد. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران به ویژه در ابعاد اصول و مبانی دارای دلالت ها و اشاراتی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی است که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت.

طبق نتایج پژوهش، در بخش اصول برنامه درسی ملی، توجه به مبانی اسلامی به عنوان زیرساخت فرهنگی و ظرفیت موجود کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی، به عنوان یک ضرورت اساسی مورد تأکید قرار می گیرد. در بخش هویت ملی، به وحدت و انسجام فرهنگی، همبستگی اسلامی، و استقلال ملی توجه خاصی شده است که ارتباط نزدیکی با کارویژه های اقتصاد مقاومتی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی، استراتژی های اقتصادی و زیرساخت های سیاسی - اجتماعی و زیرساخت تحقق تولید ملی دارد. توجه به این عناصر در برنامه درسی ملی، به دلگرمی مردم به نظام جمهوری اسلامی، همبستگی ملی، الزام همکاری دوجانبه ملت و دولت، اتحاد و انسجام ملی و حمایت از تولید ملی که از مضامین مهم اقتصاد مقاومتی است، منجر می شود. اعتبار بخشیدن به نقش یادگیرنده که در برنامه درسی ملی مورد توجه خاص است، مقدمه اعتماد مسئولین به جوانان و زمینه سازی برای ورود آنان به عرصه های اقتصادی را فراهم می سازد که خود از جمله زیرساخت های سیاسی - اجتماعی تحقق اقتصاد مقاومتی است. در نهایت، لزوم داشتن جامعیت در برنامه درسی و توجه به ساحت های

اقتصادی تعلیم و تربیت که یکی از استراتژی‌های اقتصاد دانش بنیاد است که اقتصاد را برمبنای دانش لحاظ می‌کند.

نتایج این پژوهش نشان داد که در بعد مبانی نیز برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران اشارات و دلالت‌های روشنی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی دارد. مضامین برنامه درسی در بخش مبانی انسان‌شناختی، معرفت‌شناختی، ارزش‌شناختی و جامعه‌شناختی، حکایت از ارتباط آنها با استراتژی‌های اقتصادی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی، کارویژه‌های اقتصادی، ظرفیت‌های موجود برای اقتصاد مقاومتی و زیرساخت‌های اقتصاد مقاومتی دارد. این ارتباط نشان می‌دهد که برنامه درسی ملی، هم برای مقابله با فشارهای خارجی رهنمود دارد و هم بر مقابله با نابرابری‌ها و لزوم عدالت در توزیع امکانات و ثروت در داخل کشور، تأکید می‌کند. این برنامه درسی، عمل توأم با تفکر و ایمان را جایز و بیکاری را منع و ضمن اهمیت دادن به مشارکت و تعاون در امور، استفاده درست از منابع و مواهب الهی را پیشنهاد می‌کند.

در این پژوهش، برنامه درسی پیشنهاد شده براساس نظرات مصاحبه‌شوندگان، اهداف بلندمدت و استراتژیک را برای کشور در راستای اقتصاد مقاومتی پیشنهاد می‌کند که دستیابی به آن مستلزم داشتن محتوای مناسب و روش‌های آموزشی متنوع است. محتوای برنامه درسی پیشنهادی دارای دو بعد عمومی و تخصصی است. در بعد عمومی، بیشتر بر زیرساخت‌های فرهنگی - اسلامی و دروس مرتبط با مهارت‌های زندگی و شهروندی و مهارت‌های تفکر انتقادی و سواد اطلاعاتی تأکید می‌شود؛ چراکه داشتن مهارت‌های پایه و عمومی و داشتن نگرش مطلوب به هر عملی، در درجه اول اهمیت قرار دارد که با اتکاء به دروس عمومی و با گرایش اسلامی، قابل انتقال است. اگرچه سواد عمومی شرط لازم تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی است، اما شرط کافی نیست و جوانان و فراگیران نظام آموزشی بایستی به مجموعه‌ای از دانش و توانش تخصصی مجهز باشند تا بتوانند در زمینه‌های گوناگون نقش مؤثر و مفیدی را در راستای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی بازی کنند. لذا دروس تخصصی به‌ویژه در حوزه‌های اقتصاد، کارآفرینی و بهره‌گیری از منابع طبیعی، در برنامه درسی پیشنهادی گنجانده شده است. البته باید گفت از آنجاکه برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران به آموزش عمومی و اجباری (از ابتدایی تا پایان متوسطه) اختصاص دارد، و دروس به شیوه مذکور تقسیم‌بندی و تخصصی نشده است، می‌توان دروس ذکر شده و یا

موضوعات اصلی و مهم آن را در قالب دروس یا واحدهای درسی کنونی مدارس و برنامه درسی ملی تلفیق کرد. برای مثال، دروس مربوط به طبیعت و بهره‌گیری از آن را در درس علوم و دروس یا موضوعات مربوط به اقتصاد در دروس مطالعات اجتماعی تلفیق نمود. البته تداوم این نوع برنامه درسی در سطوح عالی و با تأکید و عمق بیشتر، یک ضرورت مهم است. در پایان باید خاطر نشان ساخت، که اجرای برنامه درسی به شکل مطلوب نیازمند مدیریت قوی و تسهیل‌گر در کلیه سطوح ستادی و صف است. لذا فرموده رهبر معظم انقلاب برای اقتصاد بر پایه فرهنگ قوی و غنی با مدیریت جهادی و عزم راسخ ملی با درگیر ساختن همه زمینه‌ها، نهادها، اقشار و گروه‌ها و با اتکاء به آموزه‌های ناب اسلام، تحقق می‌یابد. چنین رسالتی در قالب مفهوم اقتصاد فرهنگی تبلور می‌یابد که طی آن استعداد خلاق، میراث و داشته‌های فرهنگی خود را به‌کار می‌گیریم تا از این طریق رشد اقتصادی را برانگیخته، پشتیبانی و تقویت کنیم تا در نهایت رفاه و سعادت جامعه فراهم آید. یکی از داشته‌های فرهنگی کشور، برنامه درسی ملی است که با تقویت فراگیران در ابعاد دانش، توانش و نگرش، می‌تواند نیروی انسانی خلاق و نوآور و در عین حال آشنا به مسائل اقتصادی کشور و جهان تربیت و فرصت‌ها و موقعیت‌های جدیدی را شناسایی و مدیریت کند و در بخش عمومی و خصوصی، جان تازه‌ای به اقتصاد کشور ببخشد و با تکیه بر توانمندی‌های داخلی، محصولات، خدمات و شرکت‌هایی را برای توفیق در بازار رقابت جهانی ارائه دهد.

یادداشت

۱- ساحت‌ها شامل تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی، تعلیم و تربیت زیستی و بدنی، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، تعلیم و تربیت علمی و فناورانه است (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب شورای عالی فرهنگی - آذرماه ۱۳۹۰).

منابع

- برخورداری، مهین؛ جمشیدیان، عبدالرسول؛ لطف‌آبادی، حسین (۱۳۸۷)؛ **تربیت شهروندی: با تأکید بر مؤلفه‌ها**، اصفهان: جهاد دانشگاهی.
- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۱)؛ وزارت آموزش و پرورش.
- تراب‌زاده جهرمی، محمدصادق؛ سجادی، سیدعلیرضا؛ سمعی‌نسب، مصطفی (۱۳۹۲)؛ بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، **فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی**، س ۱۰، ش ۳۲، صص ۳۱-۴۶.
- حسینی، میرقاسم (۱۳۸۸)؛ **کیفیت‌سنجی برنامه‌های درسی تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان**، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته علوم تربیتی: گرایش برنامه‌ریزی آموزشی، اصفهان: دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- رحمان‌پور، محمد؛ نصر، احمدرضا (۱۳۹۲)؛ روش‌شناسی پژوهش‌های داخلی و خارجی مربوط به حوزه برنامه درسی در آموزش عالی، **دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی**، س ۱، ش ۲، صص ۱۴۸-۱۲۹.
- سیف، اله‌مراد (۱۳۹۱)؛ الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)، **فصلنامه آفاق امنیت**، س ۵، ش ۱۶، صص ۲۲-۵.
- شاه‌طالبی، بدری و قپانچی، اکرم (۱۳۹۲)؛ «تأثیر آموزش‌های شهروندی بر افزایش آگاهی شهروندی کودکان هشت ساله شهر اصفهان (با تأکید بر نرم‌افزارهای چندرسانه‌ای)»، **فصلنامه فن‌آوری اطلاعات در علوم تربیتی**، س ۳، ش ۳، صص ۱۵۰-۱۲۹.
- فتحی‌واجارگاه، کورش (۱۳۸۹)؛ **اصول و مفاهیم برنامه‌ریزی درسی**، تهران: نشر دانشگاهی بال.
- ملکی، حسن (۱۳۹۰)؛ **مبانی برنامه‌ریزی درسی آموزش متوسطه**، تهران: سمت.
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۹)؛ **برنامه درسی: نظرگاه‌ها، چشم‌اندازها و رویکردها**، تهران: سمت.
- ----- (۱۳۹۲)؛ تبیین انتظارات متقابل جامعه علمی مطالعات برنامه درسی و نظام آموزشی: بحثی در زمینه بازسازی منزلت حرفه‌ای رشته و دانش‌آموختگان آن در جامعه ایران، **دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی**، س ۱، ش ۲، صص ۶۴-۴۷.
- موسی‌پور، نعمت‌اله؛ صابری، سیدحسین (۱۳۸۹)؛ ارزشیابی استلزامات و اقتضائات اجرایی برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران**، س ۵، ش ۱۸، صص ۸۸-۶۲.
- یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۹۲)؛ **اصول برنامه‌ریزی درسی**، تهران: یادواره کتاب.
- Briguglio, L., & Stephen, P. (2011); **Growth and Resilience in East Asia and The Impact of the Global Recession**, Available at: <http://www.um.edu.Mt>.
- Briguglio, L., Gordon. C., Nadia. F., & Stephanie. V. (2008). **Profiling Economic Vulnerability and Resilience in Small States: Conceptual Underpinnings Economics Department**, University of Malta. 2008, Available at: <http://www.um.edu.Mt>.
- Johnson, K. (2010); **Second Language Teacher Education: a Sociocultural Perspective**, New York: Routledge.
- Richards. J. & Schmidt, R. (2004); **Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics**, Harlow: Pearson.
- Rose, A. (2008); Defining and Measuring Economic Resilience to Disasters, **Disasters Prevention and Management**, 13, (4): Available at: <http://insct.syr>.

